

УДК 94(477)

Наталя Бліндер

**ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО СОЮЗУ У 30-Х РР. ХХ СТ.**

У статті висвітлено історію створення і діяльності Українського Католицького Союзу за матеріалами католицьких періодичних видань Східної Галичини 30-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: Український Католицький Союз, Східна Галичина, періодичні видання, А. Шептицький, партія.

Активізація суспільно-політичного життя на території Східної Галичини припадає на 20–30-ті рр. ХХ ст. Саме в цей період край став епіцентром формування політичних партій та організацій, які виступили захисниками національних прав українського народу. До цих важливих суспільно-політичних процесів була причетна Греко-католицька церква, яка ініціювала створення таких об'єднань як Український Католицький Союз (далі – УКС). Історію створення і діяльності цієї організації можна прослідкувати на сторінках періодичних видань міжвоєнного періоду. До найбільш популярної періодики серед населення того часу відноситься: "Мета", "Діло" та "Нова зоря". На сторінках цих видань відтворена історія створення консервативно-клерикального УКС, який здійснив значний вплив на суспільно-політичне життя східногалицького суспільства. Це питання залишається актуальним і в наш час.

Наукова новизна публікації полягає в тому, що у статті зроблено спробу дослідити історію створення та діяльність УКС за матеріалами католицьких періодичних видань Східної Галичини.

Мета публікації полягає у дослідженні програмних цілей діяльності УКС за матеріалами українських періодичних видань Східної Галичини у 30-ті рр. ХХ ст.

Завдання дослідження полягають у висвітленні: статуту УКС, мети та завдань його діяльності на теренах Східної Галичини, особливо на території Львівської єпархії.

Дослідженням цієї проблематики займалися такі вітчизняні науковці, як М. Москалюк [1; 3], У. Кошетар [6], В. Перевезій [12], які звернули увагу лише на окремі аспекти діяльності УКС, повною мірою не охопивши проблематики цієї публікації.

Важливою джерельною базою статті є періодичні видання міжвоєнного періоду Східної Галичини: "Мета", "Діло" та "Нова зоря", на сторінках яких відображено суспільно-політичне життя українців Східної Галичини і участі у ньому УКС.

Переломним моментом у польсько-українських відносинах став 1930 р., коли польський уряд вдався до політики "втихомирювання" українського населення, цього разу вже радикальними методами. Ця сторінка в історії українського народу отримала назву "паціфікація", яка й стала поштовхом до активізації суспільно-політичного життя, в тому числі і самої Греко-католицької церкви [2, с. 81].

Під впливом радикально налаштованої польської влади, митрополит А. Шептицький, 22 жовтня 1930 р., звернувся до усіх католиків-українців із закликом "зорганізування Католицького Союзу". Серед причин створення якого владика називав необхідність "кріпко держатися й боронити католицької віри та моралі і в політичному життю", зберегти відданість церкві в справах віри і моралі, захищати права християнської родини як "основи народу", обстоювати соціальну справедливість, захищати права селян та робітників в умовах загострення польсько-українських відносин [3, с. 87; 4].

На думку отця Й. Осташевського, саме у 1930 р. склалися обставини, які підштовхнули громадськість Східної Галичини до створення УКС: "Далася чути потреба створити збірний український катол. ум, який зорганізував би нашу масу, який керував би нею, видавав боеві гасла і прикази, робив острожною на ворожі підходи і засідки, провадив до боротьби і побіди, який став би осередком українського католицького життя і живим серцем праці нашого народу на нашій землі. Це була ця пекуча потреба, що домагалася була покликати до життя і праці УКС" [5].

29 жовтня 1930 р. у митрополичій палаті, у Львові, відбулося засідання 40 визначних представників галицького суспільства, які одногосно прийняли рішення про створення УКС [24, с. 116]. Обрано комітет зі складання статуту, який очолив єпископ І. Бучко. На засіданні 3 грудня 1930 р. було прийнято остаточну редакцію проекту статуту УКС. Окремими листами від 8 грудня 1930 р. організаційний комітет надіслав статут УКС для ознайомлення єпископам Г. Хомишину та Й. Коциловському [6, с. 135–136]. Проведення установчих зборів організації, які відбулися у Львові 1 січня 1931 р. описує газета "Діло". Окрім митрополита А. Шептицького, у них взяли участь єпископи І. Бучко, Н. Будла, а також представники духовної та світської інтелігенції – професор гімназії І. Бабій, депутат М. Галушинський, директор Центрбанку М. Кисілевський та інші [7, с. 3].

Статут УКС передбачав, що членом організації може стати особа греко-католицького обряду та української національності віком від 18 років. Членство в УКС не заперечувало членства в інших політичних партіях [9, с.10; 22]. Значущість вступу до УКС підкреслювалася складанням урочистою присяги на основі статуту "до рук самого митрополита" [10]. Присяга кожного члена УКС містила такі рядки: "Прирікаю боронити католицьку віру і мораль, дбати за приноровлювання принципів християнської етики в усіх ділянках національного життя..." [8]. Такі ж заклики містив і статут УКС [10], розробкою якого займався голова УКС В. Децикевич. Поставало питання про статус УКС: товариство чи політична партія. У першому випадку організаційний статут необхідно було подати на затвердження владі, або ж організація могла діяти на основі внутрішнього статуту без затвердження [11].

Постає питання, чи можна вважати УКС політичною партією чи це було культурно-просвітницьке товариство греко-католицького духовенства. На думку В. Перевезія, це було об'єднання українців-католиків, практична політика для якого не була самоціллю, тому що організаційний статут акцентував увагу на національно-просвітницькій та релігійній проблематиці [12, с. 33–34]. В. Децикевич, голова УКС, підкреслював, що "створений нами організації католиків українців даємо форму політичної партії, тому що така форма через свою гнучкість краще підходить до наміченої нами діяльності, як форма товариства, зв'язаного точними статутowymi постановами". Даючи інтерв'ю газеті "Діло", він наголошував, що у статуті містяться аспекти політичного значення: "оборона католицької віри та моралі в політичному житті, береження прав християнської родини як основи народу, оборона нерозривності подружжя і християнського виховання молоді, обстоювання суспільної справедливості та суспільної охорони селянства, робітництва і всіх суспільно покривджених, ...здобування для нашого народу законними засобами щораз-то більшої освіти, добробуту та прав". Разом з тим В. Децикевич зазначав, що "організація не є політичною партією", тому що "обмежує свій круг діянь до деяких точно означених напрямків" [13]. А. Шептицький зазначив, що УКС зобов'язаний захищати інтереси греко-католицької церкви і віри "в політиці", а "з сеї точки погляду се партія". Отже, УКС засновано, як партію. Щодо відсутності в назві УКС поняття "греко-католицький", митрополит зазначав, що союз свідомо було названо "католицьким", оскільки "солідарність з цілим католицьким світом дасть нам авторитет" [6, с.137].

Гаслом організації стали слова з промови митрополита А. Шептицького на установчих зборах – "Христос – наша сила!" [14]. Під такою ж назвою УКС видавав журнал, інший же журнал мав назву "Поступ". Під впливом організації перебував і літературний громадський журнал "Дзвони", редактором якого був П. Ісаєв, однак політичним органом УКС став тижневик "Мета", редакторами якого були В. Кузьмович і М. Гнатишак. Усі видання фінансувалися, безпосередньо, А. Шептицьким [15, с. 65].

УКС намагався впливати на підростаюче покоління через створену за ініціативи А. Шептицького молодіжну організацію: Католицьку асоціацію української молоді (далі – КАУМ) "Орли". У селах й містах діяло 450 гуртків, які об'єднували близько 30 тис. молоді. Їх вихованню сприяв місячник "Українське юнацтво". На чолі Головної ради КАУМ "Орли" були А. Мельник та В. Глібовицький. Під час свята "Українська молодь Христові", у травні 1933 р. на заклик митрополита до Львова з усіх кінців країни прибуло 60 тис. осіб. Того ж року А. Шептицький виступив зі зверненням до політичних партій, у якому забороняв використовувати богослужіння для політичних цілей [16, с.120–121].

Відношення УКС до політики А. Шептицький означив у тижневику "Мета" від 10 квітня 1932 р., зробивши висновок, що УКС "це організація українців-католиків, заснована на поклику Галицького Митрополита. Вона не має ніякої політичної програми...Зате Український Католицький Союз може приймати такі основні тези, які лише для чужинців є політичними, а які для нас такими не є, бо на них весь український нарід годиться, ось нпр. теза, що "будемо на всіх ділянках народного і політичного життя законними засобами здобувати для нашого народу щораз то більшу культуру, добробут і права" і що до того будемо змагати "в політичному житті". Отже, програмою і ціллю діяльності УКС, на думку митрополита, є "з'єднати всіх в одній праці для добра українського народу в християнсько-католицькому розумінні" [17].

Організаційний розвиток УКС супроводжувався зміною його проводу. У травні 1932 р. сформовано новий (загальногалицький) склад керівництва на чолі з юристом З. Лукавецьким. До цього до проводу УКС входила лише львівська група [1, с. 13].

26 травня 1932 р. у Львові, у залі музичного Інституту відбулися загальні збори УКС, у яких взяло участь 130 учасників. М. Козак, член УКС, виступаючи із доповіддю, заявляв, що з часу заснування УКС організовано тимчасові окружні ради у 18 повітах [19]. Серед консервативно-клерикальних організацій правого крила [25, с. 97], УКС мав найбільший вплив на громадськість. У 1932 р. УКС нараховував 80 волосних організацій, 416 організаційних комітетів, 261 гурток і 558 "мужів довіри" [18, с. 331]. На цьому засновники УКС не хотіли зупинятися і саме тому один із членів

Головної ради УКС О. Буць відрядили у грудні 1936 р. в поїздку з метою організації нових відділів УКС на місцях. Такі організаційні комітети були створені на "окраїнах нашої вужчої батьківщини": на Скалатчині, Гримайлівщині, Збаражчині. Підсумки своєї поїздки О. Буць виклав у черговому номері "Мети" від 20 грудня 1936 р. [20].

26 грудня 1935 р. УКС, згідно з рішенням польського уряду, отримав статус політичного релігійного товариства і його діяльність обмежилася Львівською архієпархією. Новий провід УКС очолив противник угоди – суддя М. Каратницький [1, с.13].

УКС ставив перед своїми членами завдання: створити новий тип громадянина, а для цього необхідно було "йти в народ, і то всіма можливими дорогами, та формувати правдивий світогляд..., ширити християнсько-католицькі засади, поборювати течії противні цьому світогляду" [21].

На грудень 1935 р. можна було говорити про наступні досягнення УКС: 1) Союз не пішов шляхом трансформації у політичну партію, залишаючись громадською організацією релігійного типу; 2) Союз у співпраці з католицькою пресою та видавництвами зумів подолати упередження щодо католицького руху, яке було притаманне частині галицького соціуму. Проблеми, які постали перед УКС, пов'язані з масовим переходом греко-католиків до іншого обряду. Цю проблему намагалися вирішити шляхом створення дитячих притулків та будинків для немічних, забезпечення роботою нужденних тощо [6, с. 147–159].

Як і усі інші клерикальні партії та організації, з приходом радянської влади у 1939 р. на західноукраїнські землі, УКС припинив свою діяльність [16, с. 121].

15 січня 1939 р. "Мета" опублікувала статтю "Чи УКС оправдав своє існування?", у якій автор дав позитивну відповідь на поставлене запитання, завдяки аналізу його діяльності за останні 8 років. Зокрема, його функціонування пов'язане з протидією розповсюдження у східногалицькому суспільстві лібералізму, комунізму, сектантства, радикалізму. УКС сформував міцне підґрунтя, яким була християнська релігія та "добро нації" та на якому "має і мусить зародитися одно цілий фронт народу для оборони цих дібр, а в потребі і для наступу, щоби здобути йому можливість дальшого розвитку і діяння" [6, с. 160].

УКС відіграв величезну роль у східногалицькому політикумі за рахунок, на думку О. Назарука, авторитету А. Шептицького на теренах Східної Галичини [22, с. 317].

Отже, УКС створено за ініціативи А. Шептицького, у часи складних польсько-українські відносин, які досягли свого апогею у 1930-му році. Саме тому УКС мав на меті сконсолідувати українське суспільство, представників різних політичних партій та організацій Східної Галичини. УКС не був партією у повному розумінні цього слова, тому що конкретної політичної програми так і не було сформовано. Члени товариства мали право брати участь у діяльності різних політичних партій та організацій, діяльність яких не суперечила догматам католицької віри. УКС з усіх консервативно-клерикальних угруповань Східної Галичини був наймасовішим, тому мав найбільший вплив на суспільно-політичне життя краю. УКС намагався нормалізувати польсько-українські відносини, але початок Другої світової війни перешкодив представникам УКС втілити в життя поставлені завдання.

Список використаних джерел

1. Москалюк М.Ф. Український християнсько-суспільний рух у Галичині (1920–1939 рр.): автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / М. Ф. Москалюк. – К.: 1999. – 19 с.
2. Басистюк Я. Андрей Шептицький – патріот та державний муж / Я. Басистюк // Матеріали Наукової конференції присвяченої 100-річчю від часу введення на митрополичий престіл у Львові слуги Божого Андрея Шептицького (27 жовтня 2001 р.) / [Упорядник – Ігор Герета]. – Тернопіль, СМП "Астон", 2002. – С. 78–83.
3. Москалюк М. Андрей Шептицький і Український католицький союз / М. Москалюк // Спадщина Митрополита Андрея Шептицького в національному й духовному відродженні України. – Івано-Франківськ: "Плай", 2000. – С. 87–89.
4. Митрополит Кир Андрей до українського народу // Мета. – 15 березня 1931. – Ч. 1.
5. Осташевський Й. Український Католицький Союз – і нація / Й. Осташевський // Мета. – 8 листопада 1936. – Ч.45 (290).
6. Кошетар У. П. Суспільно-політичні та християнські виміри галицького консерватизму (1899–1939 рр.) / У.П.Кошетар. – Київ, 2007. – 215 с.
7. Український Католицький Союз // Діло. – 3 січня 1931. – Ч. 3 (12.659).
8. Поклик Головної Ради Українського Католицького Союзу // Мета. – 15 березня 1931. – Ч.1.
9. Гладка Г.Л. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького (1899–1939 рр.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / Г.Л. Гладка. – Чернівці, 2000. – 18 с.
10. Статут Українського Католицького Союзу // Мета. – 15 березня 1931. – Ч. 1.
11. З історії Українського Католицького Союзу // Мета. – 15 березня 1931. – Ч. 1.
12. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20–30-х рр. ХХст. / В. Перевезій. – К., 1998. – 48 с.
13. Чи Український Католицький Союз є політичною партією? // Діло. – 18 січня 1931. – Ч. 12 (12.668).
14. Статут Товариства Український Католицький Союз у Львові // Мета. – 25 серпня 1935. – Ч. 33 (227).
15. Політичні партії Західної України: методичні вказівки для викладачів та студентів. – Л.: ЛДУ, 1992. – 77 с.
16. Нарис з історії суспільних рухів і політичних партій в Україні (XIX–XX ст.) / Малик Я. Й., Вол Б. Д., Гелей С. Д. – Львів: Світ, 2001. – 296 с.
17. УКС і політика // Нова Зоря. – 17 квітня 1932. – Ч. 29 (527).
18. Политический

партии в Польше, западной Белорусии и Западной Украине / [Под ред. Скульского]. – Минск: 1935. – 335 с. 19. УКС // Нова Зоря. – 5 червня 1932. – Ч. 41 (539). 20. Буць О. З організаційного життя Українського Католицького Союзу / О.Буць // Мета. – 20 грудня 1936. – Ч.51 (296). 21. Новий тип громадянина // Мета. – 6 грудня 1936. – Ч. 49 (294). 22. Єгрешій О. Взаємовідносини митрополита Андрея Шептицького і єпископа Григорія Хомишина / О. Єгрешій. // Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2001. – № 5–6. – С. 315–320. 23. Український Католицький Союз і політика // Мета. – 10 квітня 1932. – Ч. 14. 24. Kubasik A. Arcybiskupa Andrzeja Szeptyckiego wizja Ukrainskiego narodu, państwa i cerkwi / A.Kubasik. – Lwów-Kraków, 1999. – 208 s. 25. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. – Zespół 322. Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie 1917 – 1939. – Sygn. 5294: Ruch ukraiński za wyjątkiem Czechosłowacji i Rumunii. Korespondencja, raporty, opracowania. – T.I. – NR Mikr. – B-21556. – St. 381.

Наталя Блиндер

ПЕРИОДИЧЕСКИЕ ИЗДАНИЯ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ УКРАИНСКОГО КАТОЛИЧЕСКОГО СОЮЗА

В статье освещена история создания и деятельности Украинского Католического Союза по материалам католических изданий Восточной Галичине 30-х гг. XX ст.

Ключевые слова: Украинский Католический Союз, Восточная Галичина, периодические издания, А. Шептицкий, партия.

Natalia Blinder

PERIODIC PUBLISHING IN EASTERN GALICIA AS A SOURCE OF THE HISTORY OF UKRAINIAN CATHOLIC UNION

The article covers the history of the establishment and operation of the Ukrainian Catholic Union for the materials of Catholic periodicals Eastern Galicia 30's of the twentieth century.

Key words: Ukrainian Catholic Union, Eastern Galicia, periodicals, A.Sheptytskyi, party.

УДК 94(477.86):070 "1934"

Віра Кочкодан

УКРАЇНЬСЬКА ПРЕСА ПРО ЖІНОЧИЙ КОНГРЕС У СТАНІСЛАВОВІ 1934 РОКУ

У статті досліджено відгуки української преси про жіночий конгрес, 23–27 червня 1934 р., включаючи й етап його підготовки. На основі джерельної бази ("Діло", "Мета", "Вісті" та інші) доведено зацікавленість періодичних видань цією подією як дії, не тільки організаційного, але й ідеологічного розвитку жіночого руху. Водночас це свідчило і про намагання преси донести об'єктивну інформацію про жіноцтво до широкого загалу. Деталізовані повідомлення дають змогу всебічніше висвітлити функціонування жіночого руху у Східній Галичині у 1934 р.

Ключові слова: українська преса, жіночий рух, український жіночий конгрес, "Діло", "Союз українок".

Український жіночий рух на західних землях вперше набув організованого вигляду у 1884 р., коли виникло Товариство руських жінок у Станіславові. Через 50 років свого існування жіноцтво еволюціонувало у кількісному і якісному показниках, пройшло шлях цілісного ідейно-теоретичного та організаційного структурування. Найхарактернішими його рисами були: домінування концепції ліберального фемінізму, яка тісно поєднувалася із завданням національно-визвольної боротьби, а також формування організаційної структури, типологічно подібної до тогочасних європейських аналогів. Виявом сили українського жіночого руху став перший жіночий конгрес у Станіславові, скликаний 1934 р. за ініціативи "Союзу українок". Участь у ньому взяли представниці жіночих організацій з усіх українських земель поза УРСР та з еміграції, які підкреслили своє прагнення до єдності українок.

Прослідкувати за ходом українського жіночого конгресу, висвітлити основні питання, які розглядалися на ньому та з'ясувати зміст резолюцій з'їзду можна із періодичних видань.

Мета статті – дослідити пресу, як джерело для розкриття проведення Українського жіночого конгресу (далі – УЖК), ставлення громадськості до цієї події (політичних партій, позапартійних організацій, закордонних мас-медіа, пересічних осіб).

Проблема конгресу не є новою в історичній літературі, проте вона є маловисвітленою у контексті пресознавства. Першими, хто виступив з аналізом з'їзду жінок були власне їх активні організаторки та учасниці. Так, це – голова філії "Союзу українок" у Станіславові (з 1930-х рр.)